

Arijana Krišković
Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci
Arijana.Kriskovic@medri.hr

Metaforička osnova za metonimijska preslikavanja u jeziku medicinske struke i u općem jeziku

Razlikovanje metonimije i metafore jedna je od otvorenih tema kognitivne lingvistike i na teorijskoj razini i u istraživanjima provedenima na jezičnoj građi. Metaforička ili metonimij-ska interpretacija izraza uvelike ovisi o domeni u kojoj se konstrukcija nalazi.

Domene igraju glavnu ulogu u definiciji metafore kao preslikavanja konceptualne strukture između dviju različitih domena, a metonimije kao preslikavanja ili isticanja poddomena unutar iste domene. Shematska definicija metafore i metonimije, koja se temelji na funkcionalnim domenama, omogućuje jasnije određivanje prisutnosti metafore i metonimije ili njihove interakcije u određenoj situaciji.

Cilj je ovog rada istražiti interakciju metafore i metonimije u znanstvenom diskursu medicine. Prikazani su primjeri autentične građe iz jezika medicinske struke i općeg jezika. Analiza slučajeva pokazala je da su metaforička i metonimijska preslikavanja aktivna i da su dio interpretacije izraza. U većini slučajeva interakcija metonimije i metafore može se klasificirati na konceptualnoj razini kao metaforička podloga za metonimijska preslikavanja.

---

1. Uvod

Definiranje odnosa između metafore i metonimije bitno je za kognitivnu lingvistiku jer potvrđuje ili dovodi u pitanje neke osnovne teorijske postavke i jasno upozorava na njihove slabosti i nedorečenosti. Rasprave o isprepletenosti ili razlikama između metafore i metonimije česte su u kognitivnolingvističkoj literaturi pa su u prvom dijelu rada najprije sažeto izneseni stavovi o odnosu metonimije i metafore koji su postojali u tradicionalnoj semantici, a zatim su istaknuti neki teorijski problemi koji se odnose na definiciju metafore i metonimije u kognitivnoj lingvistici. Posebno su istaknuta pitanja vezana uz razlikovanje metafore i metonimije, tj. primjenu teorije na određivanje jesu li pojedini slučajevi metafora, metonimija ili pak interakcija metafore i metonimije.

Upravo je interakcija metafore i metonimije glavna tema ovog rada. Ta je interakcija ilustrirana primjerima iz znanstvenog diskursa medicine, za koja smatramo da uključuju takva metaforička i metonimijska preslikavanja da metafora predstavlja podlogu za metonimijska preslikavanja. Kao teorijska podloga analize korišten je dvodomenski pristup metafori i metonimiji te shematske definicije metafore i metonimije prema Barceloni (2003).

2. Odnos metafore i metonimije u tradicionalnoj lingvistici

U tradicionalnoj semantici metafora i metonimija važni su čimbenici koji pridonose značenjskim promjenama.

Ullmann (1962: 211–212) smatra da između starog i novog značenja, bez obzira na to što uzrokuje značenjsku promjenu, uvijek mora postojati neka temeljna povezanost. Prema teoriji asocijativnih polja, svaka je riječ okružena mrežom asocijacija koje ju povezuju s drugim riječima. Znači da je riječ o asocijacijama između intralingvističkih značenjskih obilježja dviju riječi. Te se asocijacije mogu temeljiti na povezanosti značenja, oblika riječi, a mogu uključivati i oblik i značenje. Značenjske promjene temeljene na asocijaciji između značenja dijele se na temelju razlikovanja dviju vrsta asocijacija: onih koje uključuju sličnost značenja i onih koje se temelje na nekom drugom obliku bliskosti značenja. Ullmann (1962: 212) ističe da bliskost treba uzeti u širokom smislu: ona uključuje sve asocijativne odnose, osim onih koji se temelje na sličnosti.

To dovodi do dva čimbenika značenjskih promjena:

1. sličnost značenja koja je definirajuća za metaforu
2. bliskost značenja koja je temeljni odnos u metonimiji.

Pregled tradicionalnih i modernih teorija značenjskih promjena, s posebnim osvrtom na metaforu i metonimiju, nalazimo kod Nerlich (2005).

U tradicionalnoj semantici metonimija je imala podređeni status u odnosu prema metafori. Ullmann (1962: 212–213) metonimiju smatra manje kreativnim procesom od metafore jer metonimija ne otkriva nove odnose, nego se javlja između riječi koje su već na neki način povezane. Sadock (1998) metonimiju sagledava paralelno s metaforom kao jednu od nedoslovnih govornih figura koje pridonose značenjskim promjenama. Teško je, međutim, na racionalnoj osnovi razlikovati doslovno od metaforičkog u jeziku jer je, prema autoru, figurativni jezik dio konvencionalne jezične upotrebe, a ne samoga jezika (Sadock 1998: 42–44). Osvrte na Sadockov članak nalazimo kod Cohena (1998) i Rumelhart (1998), koji smatra da su temeljni psihološki mehanizmi za razumijevanje i doslovnog i figurativnog jezika isti. Searle (1998) ne pridaje pozornost razlikovanju metafore od metonimije, sinegdohe, indirektnih govornih činova ili ironije. Za njega je samo pitanje terminologije hoće li se oni shvaćati kao nezavisni tropi ili posebni slučajevi metafore. I Levin (1998) smatra da je metonimija podtip metafore, dok Fraser (1998) razlikuje metaforu, sinegdohu, metonimiju, ironiju i hiperbolu kao upotrebe jezika za izražavanje nedoslovnog značenja. Morgan (1998) kritički se odnosi prema idejama Searlea (1998) i

smatra da treba razlikovati načela koja odlikuju pojedine trope, ali to detaljno ne objašnjava, već samo ističe da je razlika između primjera poput:

My tender rosebud has left me.

The kettle is boiling (Morgan 1998: 133).¹

u *svrsi* odabira izraza koji se indirektno odnosi na objekt o kojemu je riječ. Kod metafore su istaknuta svojstva ona koja imaju afektivnu vrijednost, tj. neki emocionalni ili evaluativni aspekt, dok je kod metonimije svrha samo prizvati u um slušatelja namjeravani referent.

Gluckberg (2001) bavi se figurativnim jezikom, i to ponajprije metaforama. Metonimiju smatra podvrstom metafore koja uključuje odnos zamjene. Gluckberg ističe da se metaforički i doslovni izrazi razumiju jednako brzo i istovremeno i da je to razumijevanje izvan naše voljne kontrole. Darányi (2000) pronalazi formalne paralele između jezičnih procesa metafore i metonimije i kemijskih procesa jer se i jedni i drugi oslanjaju na odnose zamjene.

Zanimljivo je da su tradicionalni lingvisti uočili interakciju metafore i metonimije.² Analizirajući metafore u Proustovim djelima, Genette (2000) zaključio je da su mnoge Proustove metafore zapravo metonimije ili barem metafore s metonimijskom osnovom. Nysenholc (1981) analizira metonimije, sinegdohe i metafore u filmovima Charlieja Chaplina. Zaključuje da se metafora može promatrati kao proizvod metonimije i sinegdohe i uvodi pojam *metonimija iz metafore* (na primjer, auskultacija stetoskopom umjesto srca). Nysenholc kaže i da metonimija radnje pridonosi stvaranju metafore: pokret štapom kao da mete, ali bez instrumenta (*mesti* je aktivni sem, ali ne *štapa* već *metle*).

Već je spomenuto da su neki lingvisti smatrali da je metonimija vrsta metafore (Levin 1998, Searle 1998). Jakobson (2003) tvrdio je da su metafora i metonimija dvije suprotnosti jer nastaju na temelju suprotnih načela, tj. sličnosti odnosno bliskosti. Jakobson (2003) razlikovao je metonimijske i metaforičke principe kao dvije osnovne ljudske sposobnosti koje utječu na konceptualizaciju. Jakobson se zapravo bavio različitim vrstama afazija i smatrao da sve one leže između dva krajnja pola – poremećaja sličnosti i poremećaja bliskosti. Metafora se povezuje s poremećajima sličnosti, a metonimija s poremećajem bliskosti. Dirven (1993) odbacuje pogled o dva krajnja pola metafore i metonimije i smatra da postoji kontinuum značenja putem konceptualizacijskih procesa između ta dva pola. Dirven (2003: 1), međutim, priznaje da je Jakobson bio prvi koji je posvetio jednaku pažnju metafori i metonimiji jer su, prema Jakobsonu (2003: 42), u normalnoj jezičnoj upotrebi oba procesa neprekidno prisutna, ali se pod utjecajem kulturnih obrazaca, osobnosti i jezičnog stila javlja sklonost da se jedan proces rabi više od drugog.

1 Moj me nježni pupoljak napustio.
Čajnik je zakuhao. (A. K.)

2 Jakobson i Halle (1956: 77), na primjer.

3. Odnos metafore i metonimije u kognitivnoj lingvistici

Teorija o metafori kao konceptualnoj, konvencionalnoj pojavi i dijelu običnog sustava misli i jezika razvila se u klasičnim radovima lingvista poput Reddyja (1998), Lakoffa i Johnsona (1980, 1999), Lakoffa (1987, 1998), Lakoffa i Turnera (1989) te Gibbsa (1994). Prilično se dobro zna što je konceptualna metafora, tj. da takva metafora uključuje *preslikavanje* s, obično konkretne, ishodišne domene na relativno više apstraktnu ciljnu domenu, pri čemu je ciljna domena (barem) djelomično strukturirana ishodišnom domenom.

Iako se većina kognitivnih lingvista bavila metaforom (Lakoff i Johnson 1980; Lakoff i Turner 1989), metonimiju također smatraju procesom koji nije samo pitanje jezika, već i dio konceptualnog sustava čovjeka. Metonimija je dio našega kognitivnog procesiranja u sklopu konceptualne kategorije. Tradicionalan je stav kognitivnih lingvista da se metonimijsko preslikavanje zbiva unutar jedne kognitivne domene ili jedne domenske matrice. Obilježja i vrste kognitivnih domena definiraju se prema Langackeru (1987, 1991, 1999), Croftu (2003) i Barceloni (2003).

U kognitivnoj lingvistici metonimija je, kao i metafora, konceptualno preslikavanje. Lakoff i Turner (1989: 103) navode neke od njihovih razlikovnih obilježja. Metafora, na primjer, uključuje dvije konceptualne domene, a metonimija samo jednu. Metonimija, ali ne i metafora, uključuje odnos zamjene između ishodišne i ciljne domene. U metafori se cijela shematska struktura ishodišne domene preslikava na drugu, ciljnu domenu. Funkcija je metaforičkog preslikavanja omogućiti nam da razumijemo i zaključujemo o cilju preko sadržaja ishodišne domene. Nasuprot tomu, metonimija se primarno koristi u svrhu referencije, tj. mi upućujemo na jedan entitet pomoću drugog entiteta.

Mnoge novije teorije, međutim, ističu da metafora i metonimija nisu suprotne jedna drugoj, već da su usko povezane.

Često je razlika između metaforičkog i metonimijskog preslikavanja nejasna, katkad zbog konceptualnog pomaka riječi tijekom njihova razvoja. Supojavljivanja metafore i metonimije posebno je često u području emotivnih kategorija (Ungerer i Schmid 1996: 129). Tako u kategoriji LJUTNJA postoji ravnoteža između ta dva kognitivna procesa, STRAH uglavnom ovisi o metonimiji, a LJUBAV se u svojoj konceptualnoj strukturi oslanja na metaforu. Emotivne kategorije u konceptualnoj strukturi sadrže metonimijske veze s fiziološkim učincima. Te metonimije pokreću metaforičke veze s konkretnim temeljnim kategorijama i temeljnim predodžbenim shemama koje pridonose konceptualnoj strukturi emocija (Ungerer i Schmid 1996: 142). Na primjer:

Metonymy	INCREASE IN BODY TEMPERATURE STANDS FOR ANGER
Metaphor	ANGER IS HEAT
	<i>Anger made his blood boil</i> (Ungerer i Schmid 1996: 134). ³

3 Metonimija   PORAST TJELESNE TEMPERATURE UMJESTO LJUTNJE
 Metafora   LJUTNJA JE VRUČINA
Od ljutnje mu je zavrela krv. (A. K.)

Moglo bi se pitati i traže li sva metaforička preslikavanja metonimijsku perspektivizaciju (Taylor 1995: 139). To uključuje pitanje jesu li metafore u stvari ovisne o konceptualno prethodnome metonimijskom preslikavanju. Postoje dokazi koji govore u prilog tomu, barem što se tiče metaforičkih i metonimijskih izraza za emocije. Iskustvo emocija često se temelji na fiziološkim čimbenicima koji se smatraju metonimijama za emocionalna iskustva (Niemeier 2000). Niemeier želi pokazati da vjerojatno sve emocijske metafore imaju metonimijsku osnovu.

Iako metonimiju i metaforu promatra odvojeno, Taylor (2003)⁴ prvi je u kognitivnolingvističkom svijetu razvio ideju o *metonimijskoj osnovi metafora*. Autor ističe da je metonimija možda i osnovniji proces od metafore (Taylor 2003: 325). Taylor (2003) tvrdi da metonimija nije manje važna od metafore kao mehanizam povezivanja značenja i raspravlja o mogućem temelju metafore u metonimiji (2003: 342). Smatra se da postoji *kontinuum doslovnog značenja, metonimije i metafore*, s rubnim slučajevima između tih kategorija. Posrednički su pojam metafore temeljene na metonimiji. Taylor iznosi tezu da je visina doslovno u korelaciji s količinom te da je to prirodna veza između kvantitete i vertikalnog dosega metonimija. Tek kada se dodaju više apstraktni primjeri, tj. kada dođe do proširenja u pojmove kvantitete, evaluacije ili moći (VIŠE JE GORE, DOBRO JE GORE, MOĆ JE GORE), metafora prevladava, kao, na primjer, kada se govori o *visokim cijenama*. U slučaju *visoke note* nema više nikakve povezanosti s metonimijskom osnovom. Taylor se zato pita koliko su metafore temeljene na metonimiji.

U primjeni znanstvenih kategorija na prirodni jezik, očito se susrećemo s istom pojavnošću *nejasnih granica* koje karakteriziraju prirodne kategorije. Radden (2003: 431) zaključuje da metafora i metonimija također imaju nejasne granice i pokazuju stupnjevitost u pripadnosti kategoriji. Zato Radden (2003) prihvaća Taylorovu (2003: 341) ideju o postojanju kontinuuma doslovnog značenja, metonimije i metafore. Radden (2003: 409) ilustrira taj kontinuum različitim upotrebama atributivnog pridjeva *visok* i njegovih postupnih prijelaza od doslovnosti preko različitih stadija metonimije do metafore:

doslovno		metonimijsko		metaforičko značenje
(a)	(b)	(c)	(d)	(e)
<i>visoki toranj</i>	<i>visoka plima</i>	<i>visoka temperatura</i>	<i>visoke cijene</i>	<i>visoka kvaliteta</i>

Visok u (a) doslovno je upotrijebljen i odnosi se samo na vertikalnost.

U (b) *visok* je »djelomično« metonimičan jer se odnosi i na vertikalno i na horizontalno proširenje, tj. uključuje metonimiju GORE UMJESTO GORE I VIŠE.

Visok u (c) posve je metonimičan jer zamjenjuje jedan entitet unutar iste konceptualne domene: vertikalna skala stoji umjesto stupnjeva temperature, tj.

4 Rad je u originalu objavljen kao 7. poglavlje knjige: Taylor, R. J. 1995 [1989]. *Linguistic categorization: Prototypes in Linguistic Theory*. Oxford: Oxford University Press.

GORE UMJESTO VIŠE. Ta metonimijska situacija može se smatrati i kao UČINAK UMJESTO UZROKA: zbog topline temperature termometar raste.

Visok u (d) oscilira između metonimijske i metaforičke interpretacije. Neki ljudi mogu povezati *visoke* ili *rastuće cijene* s rastućom crtom u grafikonu kao u trgovačkim izvještajima. Grafički prikaz cijena pripada istoj konceptualnoj domeni kao i cijene, ali je različit lik toga. Takvo metonimijsko shvaćanje može se opisati kao STVAR UMJESTO NJEZINE REPREZENTACIJE. Neki drugi ljudi mogu povezati visoke cijene s količinom novca koju trebaju dati za proizvod. U tom slučaju 'visina' (cijene) i 'količina' (novca) mogu pripadati istoj konceptualnoj domeni i *visoke cijene* shvaćaju se kao metonimija GORE UMJESTO VIŠE, ili se može smatrati da pripadaju različitim domenama pa su *visoke cijene* tada metafora VIŠE JE GORE.

U (e) *visok* se odnosi na ljestvicu evaluacije, gornji dio koje je 'dobar'. Ne razmišljamo o evaluaciji i vertikalnosti kao da pripadaju istoj konceptualnoj domeni, tako da je ta situacija čisto metaforička kao realizacija konceptualne metafore DOBRO JE GORE.

Radden se usredotočio na onaj dio kontinuuma u kojem metonimija prelazi u metaforu. Pretpostavljalo se da u tome tranzicijskom području metafora može izroniti iz metonimije ili je temeljena na metonimiji.

Zbog svega navedenog, tradicionalna se razlika između metonimije i metafore ne može više održati. Znači da postoje različite mogućnosti interpretacije danog izraza, kao metonimijskog ili metaforičkog. Takav pristup uvažava činjenicu da ljudi različito konceptualiziraju stvari. Radden (2000: 93) priznaje da je razlikovanje između pojmova metafore i metonimije izrazito teško i na teorijskoj razini i u praktičnoj primjeni. Zato je katkad teško reći je li određeni jezični primjer metonimija ili metafora, ili možda i jedno i drugo.

Pojam *metafora s metonimijskom osnovom* rješava barem dio problema koji se javlja ako se studija ograniči na jednu kategoriju (metonimiju ili metaforu). Prema Raddenu (2000: 93), metafora s metonimijskom osnovom preslikavanje je koje uključuje dvije konceptualne domene temeljene na jednoj konceptualnoj domeni ili dvije konceptualne domene koje potječu iz jedne konceptualne domene.

Autor ne tvrdi da se svaka metafora obvezno temelji na metonimiji, ali se zalaže za prihvaćanje metafore s metonimijskom osnovom kao analitičkom kategorijom koja je potrebna za opis iskustvene osnove velikog broja metafora. Metafore koje imaju metonimijsku osnovu dokaz su za kontinuum metafora–metonimija, s prototipnim slučajevima metafore i prototipnim slučajevima metonimije na krajevima toga kontinuuma te s metaforama temeljenim na metonimiji u sredini.

Ruiz de Mendoza (2000) također zagovara hipotezu o *kontinuumu metonimije i metafore*. Autor tvrdi da postoje dva glavna tipa metafore: »jednokorespondentne« metafore sa samo jednom »središnjom korespondencijom« između ishodišta i cilja te sa samo jednom implikacijom, i »višekorespondentne« metafore s nekoliko središnjih preslikavanja i središnjih implikacija. Od njih, »jednokorespondentne« metafore zauzimaju središnje područje u kontinuumu, za-

jedno s predikativnim metonimijama. Višekorespondentne metafore su na jednome, a referencijalne metonimije na drugom kraju kontinuuma.

Pitanje odnosa između metafore i metonimije sustavno je obradio Goossens (2003)⁵. Njegova je osnovna misao da se metafora i metonimija, iako su u načelu različiti kognitivni procesi, međusobno ne isključuju. Mogu se naći u kombinaciji u stvarnim izrazima prirodnog jezika (2003: 350). Da bi opisao različite odnose između metafore i metonimije, Goossens (1995) skovao je neologizam *metaftonimija*. Slijedeći Jakobsonovu misao da je metafora na jednome, a metonimija na drugom kraju, postaje očito da moraju postojati i određeni međustadiji. Ti su stadiji mogući jer su granice između dvaju polova i između uključenih domena nejasne. Goossens razlikuje četiri različita tipa interakcije između metafore i metonimije: *metafora iz metonimije*, *metonimija unutar metafore*, *metafora unutar metonimije* i *demetonimizacija*. Interpretaciju o povezanosti metonimije i metafore, međutim, nisu prihvatili svi lingvisti⁶.

Brdar i Brdar–Szabó (2002) pokazuju da se neizravni govorni činovi, čija je funkcija održavati društvenu koheziju, mogu temeljiti na konceptualnim metaftonimijama, tj. na kombinacijama metafora i metonimija, te da te činove realiziramo kao jedan tip indirektnih kondicionalnih rečenica u engleskom jeziku. Primjeri su:

If I may pick you up on that point.

If I may continue...

... *If I may say so* (Brdar i Brdar–Szabó 2002: 45–46).⁷

Metonimijski je aspekt posljedica činjenice da se periferni dijelovi idealiziranoga kognitivnog modela rabe umjesto središnjih. Metaforički se elementi sastoji u prikazu konceptualne i jezične udaljenosti kao udaljenosti u društveno–fizičkom prostoru. Takve kondicionalne rečenice donose učinak ljubavnosti. Često je domena društvenog svijeta strukturirana metaforički pomoću domene fizičkog svijeta, tj. određene osobine fizičkog svijeta metaforički se preslikavaju na društveni svijet. U indirektnim se kondicionalnim rečenicama udaljenost između govornika u društvenom svijetu, tj. neizravnost i ljubavnost, predstavljaju kao neka vrsta udaljenosti u fizičkom svijetu – u realiziranom govoru.

Barcelona (2000) promatra odnos metafore i metonimije kao jednu od mnoštva tema u kognitivnoj teoriji, koje zahtijevaju objašnjenje. Katkad se ne može sa sigurnošću odrediti je li određeno preslikavanje metaforičko ili metonimijsko. S tim su povezani i problemi česte *interakcije između metafore i metonimije*. Prema Langackeru (1987: 154–158), Tayloru (1995: 83–87) i mnogim drugim kognitivnim lingvistima, kognitivna domena ima obilježja »enciklopedijske« domene (tj. uključuje sve znanje koje govornik ima o tom iskustvenome području) pa će varirati od osobe do osobe i u mnogim slučajevima nema točno

5 Članak je prvi put objavljen 1990. u *Cognitive Linguistics* 1 (3): 323–340.

6 Vidi Riemera (2003) i Goossensov odgovor (2003).

7 *Ako vas smijem ispraviti u tome.*

Ako smijem nastaviti...

... *Ako smijem tako reći.* (A. K.)

određene granice. Zato se Barcelona (2000: 9) s pravom pita kako se onda razlika između dviju domena može upotrijebiti za razlikovanje metafore i metonimije.

Postoji konsenzus koji kaže da se metonimija sastoji u preslikavanju unutar iste iskustvene domene ili konceptualne strukture (Lakoff i Turner 1989: 103–104; Ruiz de Mendoza 2000; Taylor 1995: 123–124). Zato, kada kažemo da je metafora preslikavanje preko dvije odvojene domene, mislimo da one moraju biti svjesno odvojene, a ne uključene u istu nadređenu domenu, i to prema konvencionalnoj svjesnoj klasifikaciji domena koja prevladava u određenoj kulturi. Problem je, međutim, u tome što ljudi metaforu i metonimiju upotrebljavaju uglavnom nesvjesno (Barcelona 2000: 9).

Korisnija formulacija principa ista/različita domena za razlikovanje metafore i metonimije uzima u obzir *funkcionalne domene*, a ne taksonomijske, te pojam *pragmatičke funkcije*.

U metafori ishodište i cilj nisu uključeni u istu funkcionalnu domenu (okvir ili idealizirani kognitivni model). U metonimiji jesu, a uz to su povezani pragmatičkom funkcijom (Barcelona 2003). Na primjer, nos i usta su u istom idealiziranom kognitivnom modelu *lice*, ali jedno ne može služiti kao metonimijsko ishodište za drugo jer nisu povezani pragmatičkom funkcijom. Zato je zahtjev za pragmatičku funkciju metonimije odlučujući u distinkciji metafore i metonimije. Dodatno je objašnjenje da se lingvistički izraz može tumačiti kao metafora ili metonimija jedino na temelju konteksta, pozadinskog znanja ili svrhe interpretatora (Bartsch 2003; Goossens 2003; Geeraerts 2003).

Na temelju tih stavova, Barcelona (2003: 246) predlaže definiciju metafore i metonimije koju naziva shematskom. Metaforu definira kao preslikavanje jedne konceptualne domene, ishodišta, na drugu konceptualnu domenu, cilj, s time da su ishodište i cilj u različitim taksonomijskim domenama i nisu povezani pragmatičkom funkcijom, ili su u različitim funkcionalnim domenama. Metonimija je preslikavanje jedne konceptualne domene, ishodišta, na drugu domenu, cilj, s time da su ishodište i cilj u istoj funkcionalnoj domeni i povezani pragmatičkom funkcijom, tako da je cilj mentalno aktiviran.

Među istraživačima sve se češće javljaju novi empirijski dokazi za teorijsku osnovu hipoteze prema kojoj je svaka *konceptualna metafora nužno motivirana metonimijom* (Barcelona 2000a). Na primjer, fiziološki učinci ljutnje umjesto emocija predstavljaju metonimiju kao motivaciju metafore LJUTNJA JE VRUĆINA.

Zanimljivo je područje istraživanja koliko je cijela metaforička mreža jezika motivirana metonimijskom, o čemu govore Radden (2000) i Barcelona (2000a).

S druge strane, *metonimije imaju metaforičku motivaciju*, kao u primjeru:

She caught the minister's ear (Barcelona 2003).⁸

Metafora je: PAŽNJA JE (TIPIČNO POKRETN) FIZIČKI ENTITET. Ali tu nalazimo specifičnu verziju konvencionalne metonimije DIO TIJELA ZA NJE-

⁸ *Privukla je ministrovu pažnju.* (A. K.)

GOVU FUNKCIJU. Specifična verzija konvencionalne metonimije u ovom je primjeru UHO UMJESTO PAŽNJE – slušati pažljivo.

Manji broj autora bavi se metaforičkom osnovom metonimije.

Može se reći da Ruiz de Mendoza (2002) uočava i sažima međuovisnost metafore i metonimije. Ruiz de Mendoza razlikuje metonimije ishodište–u–cilju i cilj–u–ishodištu. Takvo shvaćanje ima značajne posljedice na interakciju metafore i metonimije. Postoje dvije mogućnosti:

1. metaforičko preslikavanje daje ishodište za metonimiju, što se ogleda kao metonimijska redukcija metaforičkog ishodišta (*He is the life and soul of the party*)⁹ ili metonimijska redukcija metaforičkog cilja (*She has broken my heart*)¹⁰
2. metonimijsko preslikavanje daje ishodište za metaforu, što se ogleda kao metonimijsko proširenje metaforičkog ishodišta (*He left with his tail between his legs*)¹¹ ili metonimijsko proširenje metaforičkog cilja (*My lips are sealed*)¹².

Takvi primjeri navode kognitivne lingviste (Goossens 2003; Radden 2003) da razliku između metafore i metonimije promatraju kao *skalarnu*, a ne apsolutnu (Barcelona 2003).

Barcelona (2003) smatra da treba slijediti jasne kriterije prema kojima se može točno odrediti i opisati pojava određene metafore ili metonimije te daje razrađene korake za određivanje prisutnosti metafore ili metonimije. Metodologija je korisna za fokusiranje na različita pitanja koja treba razmotriti u takvom zadatku: vrsta preslikavanja, tip dokaza koje treba tražiti, klasifikacija preslikavanja kao primjer općenitijeg preslikavanja, funkcioniranje preslikavanja u tekstnom primjeru i moguća metaforičko–metonimijska složenost danog primjera.

Jedan je od zaključaka i da isti jezični izraz često aktivira istovremeno više od jedne metafore ili metonimije. Tako, Lakoff (1998) uočava paralelnost pojava triju metafora i jedne metonimije u tumačenju faraonova sna iz *Knjige postanka*.

Većina se drugih kognitivnih lingvista bavila proučavanjem odnosa između metafore i metonimije, na primjer Riemer (2003), Geeraerts (2003), Bartch (2003), Dirven (2003), Bierwiazzonek (2002), Brdar i Brdar–Szabó (2001), Feyaerts (2000), Kövecses (2000) i Niemeier (2000).

Na kraju ovog pregleda može se reći da je odnos između metafore i metonimije jedan od važnijih odnosa za kognitivnu lingvistiku. Iako se o njemu mnogo raspravljalo, očito je da nedostaju neki drugi dokazi ili analize, vjerojatno izvanjezične, da bi se razriješila njegova priroda.

9 *On je srce i duša ove zabave.* (A. K.)

10 *Slomila mi je srce.* (A. K.)

11 *Otišao je podvijena repa.* (A. K.)

12 *Moja su usta zapečaćena.* (A. K.)

4. Interakcija metonimije i metafore u jeziku medicinske struke

Za većinu kognitivnih lingvista koji su istraživali međusobni odnos i kombinacije metafora i metonimija, polazište su bile metafore. Radden (2000) bavi se, na primjer, kontinuumom metafore i metonimije te, prije svega, kategorijom metafore temeljene na metonimiji, Goossens (2003) raspravlja o metaftonimijama. Kövecses se primarno zanima za metafore i emocije te u analizi mnogih slučajeva uočava metonimijsku osnovu metafore (2000).

U ovom se radu analiziraju koncepti iz jezika medicinske struke i općeg jezika. Empirijsku osnovu rada čini 26 primjera autentične građe, koji su prikupljeni iz znanstvenih i stručnih članaka iz područja biomedicine na hrvatskom jeziku, a objavljeni su u časopisima *Liječnički vjesnik*, *Medix*, *Medicina* i *Acta Medica Croatica*. Za dio primjera može se reći da su leksikalizirane metafore koje su postale dio općeg jezika (npr. *strategija*, *linija manjeg otpora*, *tiha revolucija*), a dio pripada znanstvenom diskursu (npr. *zlatni standard*, *slijep*, *kohorta*). Dio njih rabi se u općem jeziku kada se govori o zdravlju (npr. *napad*, *agresivnost*). Primjeri su izabrani kao ilustracija interakcije metafore i metonimije. Analizirani su u kontekstu jezika medicinske struke jer su procesi metafore i metonimije, objašnjeni na općem jeziku, aktivni u strukovnom jeziku i znanstvenom diskursu. Strukovni jezik dio je općeg jezika, a kroz metaforičke i metonimijske odnose stvorena su nova značenja za postojeće izraze.

Primjeri su analizirani prema teorijskim postavkama Barcelone (2003: 246) o važnosti funkcionalnih domena i pragmatične funkcije u razlikovanju metafore i metonimije.

Kao analitička kategorija uzeta je definicija interakcije metafore i metonimije Ruiza de Mendoze (2002), prema kojoj metaforičko preslikavanje daje ishodište za metonimiju, što se ogleda kao metonimijska redukcija metaforičkog ishodišta ili metonimijska redukcija metaforičkog cilja.

U ovoj jezičnoj građi metaforička preslikavanja nalaze se u osnovi značenja. Metaforički izrazi rijetko se ostvaruju tako da su leksički identični s konceptualnom metaforom, a ne moraju se poklapati ni leksički jer ostvarenja konceptualnih metafora u tekstu koriste ograničen broj korespondencija. To znači da se za ostvarenje metaforičkog preslikavanja koristi dio ishodišne i ciljne domene. Uloga je metonimije istaknuti dijelove domene koji se koriste kao ishodišna i ciljna domena za jezično ostvarenu metaforu. Smatramo da se metonimijska preslikavanja događaju unutar konceptualne metafore kao osnove. Metaforička osnova nekih metonimija može se vidjeti u metonimijskoj interpretaciji jezičnog izraza, koja je moguća u samome metaforičkom preslikavanju. Unutar metafore metonimijski se profilira specifično značenje koje je, u ovoj analizi, relevantno za jezik struke ili znanstveni diskurs. Na postojećoj metafori, kao podlozi, metonimijski se aktivira jedno od značenja. Metafore istovremeno postaju ishodište za metonimijska preslikavanja (Ruiz de Mendoza 2002) ili su to metonimije s metaforičkom motivacijom (Barcelona 2003).

U primjerima koji slijede očito je da se preslikavanje događa između dviju različitih domena, domene AGRESIVNOSTI i domene BOLESTI, što rezultira zaključkom da je riječ o primjeru metafore BOLEST JE NEPRIJATELJ. Paž-

ljivijim promatranjem uključenih domena, međutim, vidi se da je moguće i drugačije objašnjenje.

- (1) *Premda se te metode primjenjuju u istraživačke svrhe, nekoliko nedavno razvijenih metoda pokazalo je da mogu pribaviti korisne podatke koji se tiču **tumorske agresivnosti*** (Liječnički vjesnik 127, br. 5–6, 2005).
- (2) *Bez obzira na to što se ne mogu izvući jasni, definitivni zaključci, visok indeks mora upozoriti kliničara na mogućnost **agresivnog ponašanja tumora*** (Liječnički vjesnik 127, br. 5–6, 2005).
- (3) *Posljedica toga je mnogo **agresivniji imuni udar**. U takvim se situacijama javlja »miješana« citološka slika, što čini interpretaciju nalaza u SM gotovo nemogućom* (Acta Medica Croatica Vol. 58, br. 1, 2004).

Poddomena KARAKTERISTIČNO PONAŠANJE (AGRESIJA) iz domene NEPRIJATELJA metaforički se projicira na poddomenu PONAŠANJA u domeni BOLESTI. Metonimija se javlja u domeni BOLESTI koja je zajednička funkcionalna domena za više poddomena – poddomene NAPAD BOLESTI, SIMPTOMI, PONAŠANJE BOLESTI, ISHODI. Ponašanje bolesti nije nužno i uvijek agresivno. Metafora BOLEST JE NEPRIJATELJ, međutim, postaje ishodište koje aktivira jednu od poddomena uključenih u domeni BOLESTI, a to je poddomena ISTAKNUTE KARAKTERISTIKE (AGRESIVNOG PONAŠANJA). Konceptualna metonimija je DIO UMJESTO CJELINE, tj. ISTAKNUTA KARAKTERISTIKA UMJESTO CIJELE KATEGORIJE. U navedenim slučajevima metonimija ističe velik intenzitet s negativnim posljedicama za čovjeka, što predstavlja znanje sadržano u domeni AGRESIVNOG PONAŠANJA. Croftovim (2003) terminima rečeno, metafora je ishodište koje sekundarnu domenu ističe kao primarnu u danoj situaciji.

Znači da se unutar domene PONAŠANJA BOLESTI javlja AGRESIVNO PONAŠANJE BOLESTI koje se temelji na metafori BOLEST JE NEPRIJATELJ. To je moguće jer se u kognitivnom sustavu čovjeka bolest metaforički shvaća kao čovjekov neprijatelj, a napad bolesti, simptomi i oštećenja koja bolest uzrokuje na organizmu predstavljaju agresiju. U toj poddomeni AGRESIVAN ima uvijek negativnu konotaciju.

U sljedeća dva primjera interpretacija je drugačija.

- (4) *Ovdje se svakako postavlja pitanje potrebe edukacije bolesnika o prednostima nadzora pred **agresivnim liječenjem*** (Medix god. XI, br. 60/61, 2005).
- (5) *Ovakav gradirajući pristup povremeno bi označio adenom hipofize s **agresivnim**, ali ne i s metastatskim potencijalom. S druge strane, pružio bi dijagnozu maligniteta u vrijeme kada **agresivna terapija** još ima šansu za postizanje izlječenja* (Liječnički vjesnik 127, br. 5–6, 2005).

U osnovi je ovih dvaju primjera metafora BORBA PROTIV BOLESTI JE RAT, koja počiva na konceptualnoj metafori BOLEST JE NEPRIJATELJ. Poddomena KARAKTERISTIČNO PONAŠANJE (AGRESIVNO PONAŠANJE) iz domene RATA preslikava se na poddomenu KARAKTERISTIČNO PONAŠANJE u domeni BORBA PROTIV BOLESTI.

Metonimijska interpretacija nastaje isticanjem poddomene KARAKTERISTIČNO PONAŠANJE (AGRESIVNO DJELOVANJE) unutar nadređene domene RATA.

Promjenom kontekstualne perspektive, međutim, sada je djelovanje protiv bolesti agresivno te nastaje pozitivno značenje jer je u domeni BORBA PROTIV BOLESTI uključena domena USPJEHA/IZLJEČENJA kao učinka. U toj domeni agresivan znači poduzet da poluči namjeravani učinak.

Smatramo da konceptualno okruženje pokreće u konceptu *agresivan* metaforu BORBA PROTIV BOLESTI JE RAT kada taj koncept dolazi u sintagmi s konceptima *liječenje*, *terapija* ili *prevencija*, koji su svi usmjereni prema borbi protiv bolesti. Imaju pozitivnu konotaciju budući da im je cilj ozdravljenje čovjeka ili izbjegavanje bolesti.¹³

Možemo reći da se značenjska struktura *agresivan* širila metaforičkim preslikavanjem te je u svoju domensku matricu uključila različite poddomene koje su sve prisutne u enciklopedijskom znanju o tom konceptu. Metonimija ističe pojedine poddomene koncepta ovisno o značenju relevantnom za pojedinu situaciju. Bierwiazzonek (2002: 158) predlaže da se značenje promatra kao da nastaje iz interakcije bogatih kognitivnih podsimbolički distribuiranih reprezentacija i konteksta. Ako reprezentacije nisu gotove jedinice, već polja potencijalne aktivacije čiji se različiti dijelovi aktiviraju ovisno o relativnoj snazi između elemenata reprezentacije i kontekstualne stimulacije, može se zaključiti da su *sva značenja u biti metonimijska*, uključujući i metaforičko preslikavanje.

Interakcija metafore i metonimije može se pratiti i kod konceptualne kategorije *strategija*. Iz terminološke upotrebe u domeni VOJNIH DJELOVANJA metaforički se preslikava u domenu OPĆEG JEZIKA u kojem dobiva značenje dobro planiran niz akcija da bi se ostvario određeni cilj. U domeni LIJEČENJA to su dobro planirane terapije, metode ili djelovanja kojima je cilj poraziti bolest. Ovakvim objašnjenjem opet dolazimo do konceptualne metafore koja je u osnovi ovih preslikavanja, tj. BOLEST JE NEPRIJATELJ, a LIJEČENJE JE BORBA PROTIV NEPRIJATELJA. Metonimijsko preslikavanje aktivira se unutar nadređene domene BORBA PROTIV NEPRIJATELJA, gdje je istaknuta poddomena KARAKTERISTIČNO DJELOVANJE (STRATEGIJA) unutar cijele kategorije. Konceptualna je metonimija ISTAKNUTO SVOJSTVO UMJE-

13 Primjeri u kojima se koristi slična leksikalizacija u slučaju jedne metafore, na primjer *agresivnost*, a koji mogu imati pozitivne ili negativne konotacije, mogli bi se analizirati kao slučajevi konceptualne integracije, pri čemu bi pozitivna ili negativna konotacija bila rezultat sparivanja različitih umnih prostora koji služe kao ulazi. Uloga metonimije bi u tom slučaju bila povezivanje ulaznih prostora koji su po definiciji uži od domena te ne moraju biti povezani. Na primjer, *agresivnost* je povezana s bolešću metonimijskim odnosom UZROK U MJESTO UČINKA, iz čega slijedi negativna konotacija jer je agresivno ponašanje bolesti uzrok, a učinak je nepovoljan za čovjeka. U slučaju *agresivnog liječenja* konotacija je pozitivna jer je istaknuta karakteristika liječenja uzrok koji se povezuje s učinkom liječenja koji se, općenito uzevši, promatra kao pozitivan za čovjeka. No uloga metonimije u konceptualnoj integraciji nije predmet ovog rada iako bi bila zanimljiva analiza u nekome drugom radu.

STO CIJELE KATEGORIJE koja je primjer metonimije DIO UMJESTO CJE-LINE.

Sljedeći primjeri ilustracija su interakcije metafore i metonimije u konceptualnoj kategoriji *strategija*:

- (6) *Smatralo se da nova **strategija** koja se okrenula k ulaganju u znanost može dati bolji impakt od dugotrajnog ulaganja u unapređenje uvjeta ljudskog života* (Liječnički vjesnik 127, br. 5–6, 2005).
- (7) *Rezultati prikazanih studija bit će uobličeni u radne europske protokole za probir karcinoma cerviksa, koji u dogledno vrijeme, nakon provjere u praksi, trebaju poslužiti za izradu opće europske **strategije** za probir karcinoma cerviksa* (Medix god. XI, br. 60/61, 2005).
- (8) *Ovi rezultati otvaraju nove mogućnosti u dijagnostici i procjeni funkcionalnog ishoda, kao i razvitku **strategije** neuroprotekcije u perinatalnoj skrbi* (Medicina Vol. 42(41), No. 1, 2005).
- (9) *Farmakoterapijska **strategija** u postizanju potpune kontrole* (Medix god. XII, br. 64, 2006).

Značenjska struktura *kohorta* izvorno je značila 10. dio rimske legije. Poslije se u općem jeziku metaforički počela upotrebljavati u značenju grupe povezanih osoba. Iz općeg jezika prešla je u znanstveni diskurs u kojem dobiva novo, točno određeno značenje. U medicinskim tekstovima ciljna domena koncepta *kohorta* je poddomena koja predstavlja grupu povezanih osoba koje se u istraživanjima promatraju određeno vrijeme. Zajednička je funkcionalna domena za ishodišnu i ciljnu domenu GRUPA POVEZANIH LJUDI. Znači, cijela semantička struktura *kohorta*, kao ishodišna domena, stoji umjesto grupe povezanih osoba koje se promatraju zajedno.

U ovom primjeru interakciju metafore i metonimije pratimo tijekom razvoja značenja kategorije. Metaforičkim preslikavanjem iz domene TERMINOLOGIJE VOJNIH SNAGA u domenu OPĆEG JEZIKA značenje konceptualne kategorije *kohorta* se širi. Razvojem znanstvenih istraživanja dolazi do novoga metaforičkog preslikavanja iz domene OPĆEG JEZIKA u domenu ZNANSTVENE TERMINOLOGIJE. Smatramo da se konceptualna kategorija proširuje novim značenjem koje nastaje specijalizacijom značenja. Metonimijsko preslikavanje počiva na upotrebi CIJELE KATEGORIJE UMJESTO DIJELA jer se cijela kategorija *kohorta* koristi u jednom svome terminološkom značenju. Znanstveni tekst je kontekst koji traži isticanje određenog dijela kategorije.

Evo primjera:

- (10) *Prognostičko istraživanje – Postoji li **kohorta** bolesnika koji su prospektivno praćeni od trenutka kada im je prvi put otkrivena bolest?* (Liječnički vjesnik 127, br. 5–6, 2005).

Iz domene OSJETILNE PERCEPCIJE, u doslovnom značenju nedostatka vida, *slijep* se metaforički počeo upotrebljavati za nedostatak ili nesposobnost racionalne diskriminacije ili ograničenje intelektualnog shvaćanja. U znanstvenim istraživanjima semantička struktura *slijep* precizno se definira kao element kliničkih pokusa kada je spoznaja o tome je li pacijent u eksperimental-

noj ili kontrolnoj skupini uskraćena pacijentu, a kada je uskraćena i pacijentu i terapeutima, govori se o *dvostruko slijepom* istraživanju.

Metaforičko preslikavanje događa se između domena INTELEKTUALNOG SHVAĆANJA i OSJETILNE (VIZUALNE) PERCEPCIJE. Konceptualna metafora aktivna u osnovi primjera (11) – (13) jest ZNATI JE VIDJETI ili, preciznije, NE ZNATI JE NE VIDJETI. Međutim, specijalizacijom značenja za upotrebu u znanstvenoj terminologiji, domena NEDOSTATKA VIDA (SLJEPOĆA) preslikava se na dio domene NEDOSTATKA INTELEKTUALNOG SHVAĆANJA (PLANIRANO USKRAĆIVANJE ZNANJA) u slučajevima posebne upotrebe u terminologiji znanstvenih istraživanja. Metonimija je prisutna u preslikavanju CIJELE KATEGORIJE NA JEDAN DIO.

Znači da se značenje u ovim primjerima temelji na metaforičkom preslikavanju. Metafora onda postaje ishodište za metonimiju koja aktivira sekundarno značenje i ističe ga kao primarno, u zajedničkoj funkcionalnoj domeni INTELEKTUALNOG SHVAĆANJA.

Sljedeća tri primjera pokazuju upotrebu pridjeva *slijep* kada se odnosi na istraživanje ili istraživača u hrvatskome znanstvenom diskursu.

- (11) *Je li ovo stvarno **dvostruko slijepo** randomizirano istraživanje?* (Liječnički vjesnik 127, br. 5–6, 2005).
- (12) *Jedna **dvostruko slijepa studija** pokazala je da dodatak neprobavljениh vlakana prehrani smanjuje krvarenje iz hemoroida i bolne defekacije, no druge studije nisu pokazale znatnija poboljšanja pri takvoj prehrani* (Liječnički vjesnik 127 br. 5–6, 2005).
- (13) *Ti bolesnici nisu prethodno bili praćeni od specijalista za astmu te je kao i u prvoj studiji prilikom oba posjeta ocijenjena kontrola njihove astme (na skali 1–5) od specijalista koji je bio **slijep** za rezultate ACT i ACQ upitnika* (Medix god. XII, br. 64, 2006). (ACT= Asthma Control Test; ACQ= Asthma Control Questionnaire)

U domeni VOJNIH SNAGA *invazivno djelovanje* je agresivno kada se zauzima teritorij druge države. Metaforički se odnosi na svako nastojanje širenja.

Takvo opće značenje u medicinskoj se terminologiji metonimijski sužava i reflektira na dva načina. Prvi je način sposobnost patogenih organizama da uđu u organizam i prošire se. Druga je upotreba te kategorije u dijagnostičkoj metodi koja uključuje punkciju ili inciziju kože.

Interakcija metafore i metonimije uključuje metaforu BORBA PROTIV BOLESTI JE RAT, odnosno BOLEST JE NEPRIJATELJ. Ali, tu je aktivno i metonimijsko preslikavanje ISTAKNUTA KARAKTERISTIKA (INVAZIVNO DJELOVANJE) UMJESTO CIJELE KATEGORIJE.

Sljede primjeri za oba načina upotrebe *invazivnog djelovanja*.

- (14) *To su bolnice koje imaju mogućnost **invazivnog** liječenja što znači da je većina bolesnika zbrinuta u tima bolnicama* (Acta Medica Croatica Vol. 58, br. 2, 2004).
- (15) *U tu svrhu se koristi više dijagnostičkih metoda, **neinvazivnih i invazivnih*** (Acta Medica Croatica Vol. 58, br. 1, 2004).

- (16) *Invazivne* kardiološke metode poput dilatacije i ugradnje koronarnog stenta nisu dale zadovoljavajuće rezultate kod dijabetičkih bolesnika (Liječnički vjesnik 127, br. 5–6, 2005).
- (17) Tumori s MIB–1 indeksom većim od 3% često su *invazivni* (Liječnički vjesnik 127, br. 5–6, 2005).
- (18) Mora se naglasiti da postoji preklapanje između *neinvazivnih, invazivnih* i malignih tumora (Liječnički vjesnik 127, br. 5–6, 2005).
- (19) No histološki dokaz *invazije* kostiju i sinusa je važan (Liječnički vjesnik 127, br. 5–6, 2005).

Sintagma *udarna terapija* u medicinskim tekstovima označava postupke liječenja koji proizvode najbolji učinak. To je još jedan primjer metaforičke upotrebe u znanstvenom diskursu. Metaforičko preslikavanje provodi se između domena LIJEČENJA i RATA. Značenje nastaje na temelju konceptualne metafore BORBA PROTIV BOLESTI JE RAT, koja motivira metonimiju KARAKTERISTIČNO PONAŠANJE (UDARNO LIJEČENJE) UMJESTO CIJELE KATEGORIJE (RATNIH DJELOVANJA).

Na primjer:

- (20) U 5 bolesnika je zbog sumnje na mogućnost rane imunološke krize (hiperakutnog odbacivanja), više iz opreza nego na temelju jasnih indicija, primijenjena *udarna terapija* kortikosteroidima (Acta Medica Croatica Vol. 58, br. 1, 2004).

Napad bolesti jak je, kratkotrajan nastup bolesti. To je primjer metafore BOLEST JE NEPRIJATELJ. Neprijateljsko djelovanje može se različito očitovati. Svi oblici očitovanja bolesti kao čovjekova neprijatelja poddomene su PONAŠANJA u zajedničkoj domeni NEPRIJATELJSTVA. Metonimijska interpretacija očituje se aktivacijom poddomene POČETAK DJELOVANJA unutar nadređene domene BOLESTI nakon prethodnoga metaforičkog preslikavanja.

- (21) *Epilepsija* je definirana pojavnošću dva ili više neprovocirana *napada* (Medicina Vol. 42(41), br. 1, 2005).

Ići *linijom manjeg otpora* najčešće znači izbjegavati bolji put oko čega jer je teži (Anić 2006)¹⁴. Preslikavanja se događaju u nadređenoj domeni RADNJE.

Metaforička interpretacija temelji se na preslikavanju domene NAČINA RADNJE i domene KVALITETE RADNJE. Konceptualne metafore su BOLJE (KVALITETA RADNJE) JE TEŽE (NAČIN POSTIZANJA), odnosno LOŠIJE (KVALITETA RADNJE) JE LAKŠE (NAČIN POSTIZANJA). Metonimijska interpretacija nastaje sužavanjem metaforičkog ishodišta u domeni NAČIN RADNJE i aktivacijom poddomene POPUSTLJIVOSTI. Time se aktivira metonimija BEZ OTPORA UMJESTO LAKŠEG NAČINA POSTIZANJA NEČEGA koja je specifična metonimija opće metonimijske konfiguracije UZROK UMJESTO UČINKA.

- (22) U ginekologiji je također vrlo malen broj zahvata vršen u spinalnoj anesteziji (6,3%), uglavnom zbog toga što to do sada nije bilo uobičajeno, pa

14 Vidi Anić, V. 2006. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.

su **linijom manjeg otpora** ti zahvati uglavnom i dalje izvođeni u općoj anesteziji (Liječnički vjesnik 127, br. 9–10, 2005). (= jer je tako bilo najlakše)

Za Dirvena (2003) metonimija i metafora su dvije mentalne strategije. U slučaju metafore konceptualna projekcija teži da apstraktni koncepti postanu više dodirljivi i razumljiviji. Primjer je toga metaforička upotreba koncepta *zlato* ili *zlatni*. U metaforičkom značenju *zlatno* je ono što mnogo vrijedi, bilo da se odnosi na osobu ili na stvar. Izraz *zlatni standard* prevedenica je engleskoga izraza *gold standard* čije je terminološko značenje isto u oba jezika. Konceptualna metafora u osnovi interpretacije izraza *zlatni standard* je VRIJEDNA STVAR JE PLEMENITI METAL (ZLATO). Ta metafora postaje ishodište za metonimiju (Ruiz de Mendoza 2002), što se odražava kao metonimijska redukcija metaforičkog cilja. U primjeru (23) domena VRIJEDNA STVAR metonimijski se preslikava na svoju poddomenu DIJAGNOSTIČKA DOMENA. Metonimijskom primjenom u domeni DIJAGNOSTIKE, *zlatni standard* je najsigurniji i najizravniji način utvrđivanja uzroka nečega. Time se očito pokazuje metonimijska i metaforička motivacija značenja u medicinskoj terminologiji.

(23) *Upravo je ovaj test tijekom duljeg vremenskog razdoblja predstavljao **zlatni standard** za dijagnostiku sifilisa* (Medix god. XII, br. 64, 2006). (= standardizirani test za procjenu)

Jedno od značenja semantičke strukture *fantom* jest utvara, prikaza, nadnaravna pojava koja se osjeća, ali nema fizičku realnost. Fantomski se odnosi na fantoma, a značenje pridjeva metaforički se proširilo na nešto što ima svojstva fantoma, što se pojavljuje i nestaje. U psihologiji postoji izraz *fantomska bol* čije je terminološko značenje bol koju čovjek osjeća na mjestu na kojem ona fiziološki ne može postojati, utvarna bol (Anić 2006).

Metaforičko preslikavanje u ovom primjeru događa se između domene FIZIOLOŠKE REAKCIJE (BOLI) i NEREALNE VIZUALNE PERCEPCIJE (UTVARE). Metonimijska projekcija javlja se suženjem metafore, tj. isticanjem ISTAKNUTOG ČLANA KATEGORIJE (FANTOMA) UMJESTO ISTAKNUTOG SVOJSTVA (NEREALNE UTVARE).

(24) *Vrlo je visok udio regionalne anestezije u vaskularnoj kirurgiji (82%), tako da se praktički sve amputacije donjih ekstremiteta vrše u spinalnoj anesteziji, što osigurava dobru analgeziju postoperativno, a vrlo povoljne učinke ima i kasnije na tzv. **fantomsku bol*** (Liječnički vjesnik 127, br. 9–10, 2005).

Konceptualna struktura *revolucija* uključuje dvije različite domene – domenu KRETANJA NEBESKIH TIJELA u astronomiji i domenu PROMJENA. U domeni PROMJENA izvorno je značenje koncepta korjenita promjena u političkim odnosima izvedena nasilnim putem. To se značenje metaforički proširilo na aktivnost ili pokret koji dovodi do radikalnih promjena u načinu razmišljanja ili shvaćanja nečega. Jedna je od primjena tog značenja u području tehnologije gdje revolucija znači preokret u korištenju ili preferenciji. Medicina je znanost koja se neprekidno mijenja otkrivanjem novih spoznaja. Katkad su ta ot-

krića toliko značajna za razumijevanje funkcioniranja ljudskog tijela, dijagnostiku ili liječenje da se može reći kako predstavljaju korjenit preobražaj u shvaćanju ili radu na nekom području. U tom značenju hrvatski autori koriste koncept *revolucija*. Metaforičko preslikavanje javlja se između domena POLITIČKIHZBIVANJA I KORJENITE PROMJENE. Istaknuta poddodmena u metaforičkom ishodištu i cilju jest domena INTENZITETA koja je relevantna za potpunu interpretaciju metafore. Metaforički cilj KORJENITE PROMJENE postaje ishodište za metonimijsku aktivaciju poddomene ZNAČAJNA OTKRICA U MEDICINI. Konceptualna metonimija je KORJENITA PROMJENA UMJESTO ZNAČAJNOG OTKRICA, što je specifična konfiguracija metonimije CJELINA UMJESTO DIJELA.

- (25) *Danas je hospicijski pokret u punom smislu riječi postao novom medicinskom strukom i prava je **tih**a revolucija u medicini, značajan dio javnoga zdravstva i preventivne medicine* (Medix god. XI, br. 60/61, 2005).
- (26) *Perkutana koronarna balonska angioplastika (PTCA) sužene koronarne arterije, koju je prvi učinio 1977. Andreas Gruntzig unijela je **revoluciju** u metode revaskularizacije* (Acta Medica Croatica Vol. 58, br. 2, 1004).

Općenito govoreći, u našim su primjerima česti koncepti iz domena VOJNIH DJELOVANJA I PERCEPCIJE koji su metaforičkom projekcijom proširili svoje značenje za upotrebu u novim situacijama u općem jeziku. Kao poddomena tih novih upotreba, metonimijski su se pojavila nova, specijalizirana značenja primijenjena u domenama BOLESTI, LIJEČENJA I ZNANSTVENIH ISTRAŽIVANJA.

Zaključci

Iz teorijskog pregleda vidljiva je složenost problematike definiranja i interakcije metafore i metonimije u tradicionalnoj i kognitivnoj lingvistici.

U tradicionalnoj lingvistici metonimija i metafora definirale su se kao govorne figure koje predstavljaju odnos između riječi, tj. intralingvistički odnos. Bit je metonimije u bliskosti značenja, a metafore u sličnosti značenja. Odnosi temeljeni na sličnosti i bliskosti značenja bili su važan čimbenik značenjskih promjena. Metonimija je bila u sjeni metafore, manje zanimljiva za proučavanje jer ne otkriva nove odnose, već se javlja među riječima koje su već nekako povezane. Može se reći da se metonimija proučavala usporedno s metaforom ili u odnosu prema njoj.

U kognitivnoj lingvistici metonimija i metafora prepoznate su kao kognitivni procesi i konceptualne pojavnosti. U ovom radu posebno je istaknuta problematika vezana uz razlikovanje metafore i metonimije. Poseban je izazov bio definiranje obilježja i granica domena, što je od bitne važnosti pri određivanju razlike između metonimije i metafore. Zaključili smo da su funkcionalne domene prikladan termin koji olakšava definiranje razlika između metafore i metonimije.

Tema ovoga rada jedno je od najzanimljivijih pitanja u kognitivnoj lingvistici, koja još čekaju odgovor, a to je interakcija metafore i metonimije. To su primjeri za koje je teško odrediti jesu li metonimija ili metafora. Kognitivni lingvisti još ne mogu pružiti jasne kriterije za određivanje je li pojedini slučaj metafora ili metonimija, njihova interakcija, kontinuum metafore i metonimije, metonimija u metafori ili metafora u metonimiji, a pojedini slučajevi mogu biti i metafora i metonimija, ovisno o subjektivnom shvaćanju.

Na jezičnoj građi iz znanstvenog diskursa biomedicine na hrvatskom jeziku ilustrirali smo interakciju metafore i metonimije. Mnogo je stručnih izraza koji mogu biti i metafora i metonimija, a da jedan način sagledavanja ne isključuje drugi. Činjenica da je metonimija temelj metafore široko je prihvaćena među lingvistima, posebno kod koncepata za emocije. U ovom radu analizirani su primjeri koji predstavljaju metaforičku osnovu metonimije, tj. primjeri u kojima značenjska struktura uključuje metaforu i metonimiju, ali tako da metafora postaje ishodište za metonimijsko preslikavanje.

Jedna od karakteristika razvoja terminologije i općenito jezika struke jest stvaranje novih značenja za postojeće izraze. Metaforička i metonimijska preslikavanja motivirajući su procesi koji pridonose razvoju općeg jezika i jezika medicinske struke. Čini se da procesi metaforizacije i metonimizacije u strukovnom jeziku slijede ista pravila kao i opći jezik te da se sličnih primjera može naći u svakome strukovnom jeziku. Jezik biomedicinske struke u tom je pogledu dobar medij, iako se vjerojatno svi strukovni jezici ponašaju prema istom obrascu. Općenito govoreći, metonimijska i metaforička ishodišta procesa terminologizacije vrijedna su daljnjih istraživanja.

Literatura

- Barcelona, A. (ur.). 2000. *Metaphor and Metonymy at the Crossroads*. Berlin/NewYork: Mouton de Gruyter.
- Barcelona, A. 2000. Introduction. The cognitive theory of metaphor and metonymy. U A. Barcelona (ur.). *Metaphor and Metonymy at the Crossroads*, 1–28. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Barcelona, A. 2000a. On the plausibility of claiming a metonymic motivation for conceptual metaphor. U A. Barcelona (ur.). *Metaphor and Metonymy at the Crossroads*, 31–59. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Barcelona, A. 2003. Clarifying and applying the notions of metaphor and metonymy within cognitive linguistics: An update. U Dirven R. i R. Pörings (ur.). *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*, 207–279. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Bartsch, R. 2003. Generating polysemy: Metaphor and metonymy. U Dirven, R. i R. Pörings (ur.). *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*, 49–74. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Bierwiazzonek, B. 2002. *A Cognitive Study of the Concept of Love in English*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Brdar, M. i R. Brdar-Szabó. 2001. Vlastita imena između metonimijske Seile i metaforičke Haribde. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 27 (2001), 31–48.
- Brdar, M. i R. Brdar-Szabó. 2002. Indirect speech act metaphonymies and diagrammatic iconicity. *Strani jezici* 31, 1–2, 45–54.

- Cohen, L. J. 1998. The semantics of metaphor. U Ortony, A. (ur.). *Metaphor and Thought*. 2nd edition, 58–70. Cambridge: Cambridge University Press.
- Croft, W. 2003 [1993]. The role of domains in the interpretation of metaphor and metonymies. U Dirven R. i R. Pörings (ur.). *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*, 161–207. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Darányi, S. 2000. Before language: metaphor and metonymy in chemical reactions. *Semiotica* 130–3/4 (200), 217–241.
- Dirven, R. 1993. Metonymy and metaphor: Different mental strategies of conceptualisation. *Leuvense Bijdragen* 82: 1–28
- Dirven, R. 2003. Metonymy and metaphor: Different mental strategies of conceptualisation. U Dirven R. i R. Pörings (ur.). *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Dirven, R. i R. Pörings (ur.). 2003. *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Feyaerts, K. 2000. Refining the Inheritance Hypothesis: Interaction between metaphoric and metonymic hierarchies. U Barcelona, A. (ur.). *Metaphor and Metonymy at the Crossroads*, 59–78. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Fraser, B. 1998. Interpretation of novel metaphors. U Ortony, A. (ur.). *Metaphor and Thought*. 2nd edition, 329–341. Cambridge: Cambridge University Press.
- Geeraerts, D. 2003. The interaction of metaphor and metonymy in composite expressions. U Dirven, R. i R. Pörings (ur.). *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*, 435–465. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Gibbs, R. W., Jr. 1994. *The Poetics of Mind: Figurative Thought, Language, and Understanding*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Glucksberg, S. 2001. *Understanding Figurative Language: From Metaphors to Idioms*. Oxford: Oxford University Press.
- Goossens, L. 1995. Metaphtonymy: The interaction of metaphor and metonymy in figurative expressions for linguistic action. U Goossens, L., P. Pauwels, B. Rudzka-Ostyn, A. M. S. Vandenberghe i J. Vanparys (ur.). *By word of mouth: metaphor, metonymy and linguistic action in a cognitive perspective*, 175–204. Amsterdam: Benjamins.
- Goossens, L. 2003 [1990]. Metaphtonymy: The interaction of metaphor and metonymy in expressions for linguistic action. U Dirven, R. i R. Pörings (ur.). *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*, 349–377. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Jakobson, R. i M. Halle. 1956. *Fundamentals of Language*. The Hague: Mouton & Co.
- Jakobson, R. 2003 [1956]. The metaphoric and metonymic poles. U Dirven, R. i R. Pörings (ur.). *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*, 41–47. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Kövecses, Z. 2000. *Metaphor and Emotion: Language, Culture, and Body in Human Feeling*. Cambridge: Cambridge University Press & Editions de la Maison des Sciences de l'Homme.
- Lakoff, G. 1987. *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Lakoff, G. 1998. The contemporary theory of metaphor. U Ortony, A. (ur.). *Metaphor and thought* (2nd edition), 202–251. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lakoff, G. i M. Johnson. 1980. *Metaphors We Live By*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Lakoff, G. i M. Johnson. 1999. *Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and Its Challenge to Western Thought*. New York: Basic Books.
- Lakoff, G. i M. Turner. 1989. *More Than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago and London: University of Chicago Press.

- Langacker, R. 1987. *Foundations of Cognitive Grammar. Vol. I: Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, R. 1991. *Concept, Image, and Symbol*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Langacker, R. 1999. *Grammar and Conceptualization*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Levin, S. R. 1998. Language, concepts, and worlds: Three domains of metaphor. U Ortony, A. (ur.). *Metaphor and Thought* (2nd edition), 112–123. Cambridge: Cambridge University Press.
- Morgan, J. L. 1998. Observations on the pragmatics of metaphor. U Ortony, A. (ur.). *Metaphor and Thought* (2nd edition), 124–134. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nerlich, B. 2005. Semantic Development and Semantic Change with special reference to metaphor and metonymy. Dostupno na: <http://www.psyc.leeds.ac.uk/research/metaphor/SemDev/index.htm>
- Niemeier, S. 2000. Straight from the heart – metonymic and metaphorical explorations. U A. Barcelona. (ur.) *Metaphor and Metonymy at the Crossroads*, 195–213. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Nyssenholc, A. 1981. Métonymie, synecdoque, métaphore: Analyse du corpus chaplinien et théorie. *Semiotica* 34–3/4 (1981), 311–341.
- Ortony, A. (ur.). 1998. *Metaphor and Thought* (2nd edition). Cambridge: Cambridge University Press.
- Panther, K., i G. Radden (ur.). 1999. *Metonymy in Language and Thought*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Radden, G. 2000. How metonymic are metaphors?. U A. Barcelona (ur.). *Metaphor and Metonymy at the Crossroads*, 93–108. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Radden, G. 2003. How metonymic are metaphors?. U Dirven, R. i R. Pörings. (ur.). *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*, 407–434. Berlin/ New York: Mouton de Gruyter.
- Radden, G. i Z. Kövecses. 1999. Towards a Theory of Metonymy. U K. Panther, i G. Radden. (ur.). *Metonymy in Language and Thought*, 17–59. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Reddy, M. J. 1998. The conduit metaphor. U Ortony, A. (ur.). *Metaphor and thought* (2nd edition), 164–201. Cambridge: Cambridge University Press.
- Riemer, N. 2003. When is a metonymy no longer a metonymy? U Dirven, R. i R. Pörings. (ur.). *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*, 379–406. Berlin/ New York: Mouton de Gruyter.
- Ruiz de Mendoza Ibáñez, F. J. 2000. The role of mapping and domains in understanding metonymy. U A. Barcelona. (ur.). *Metaphor and Metonymy at the Crossroads*, 109–132. Berlin/NewYork: Mouton de Gruyter.
- Ruiz de Mendoza Ibáñez, F. J. 2002. From semantic underdetermination, via metaphor and metonymy to conceptual interaction. *Theoria et Historia Scientiarum, An International Journal for Interdisciplinary Studies*, vol. 1, Torun, Polonia: The The Nicolas Copernicus University press, pp. 107–143; prethodno objavljeno u *LAUD Essen Series A: General & Theoretical Papers* (1999), i na web stranicama Communication Studies, University of California, Los Angeles (http://cogweb.ucla.edu/Abstracts/Ruiz_99.html).
- Rumelhart, D. E. 1998. Some problems with the notion of literal meanings. U Ortony, A. (ur.). *Metaphor and Thought* (2nd edition), 71–82. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sadock, J. M. 1998. Figurative speech and linguistics. U Ortony, A. (ur.). *Metaphor and Thought* (2nd edition), 42–57. Cambridge: Cambridge University Press.
- Searle, J. R. 1998. Metaphor. U Ortony, A. (ur.). *Metaphor and Thought* (2nd edition), 83–111. Cambridge: Cambridge University Press.
- Taylor, J. R. 1995. *Linguistic Categorization: Prototypes in Linguistic Theory*. (2nd ed.). Oxford: Clarendon Press.

- Taylor, J. R. 2003. [1989]. Category extension by metonymy and metaphor. U Dirven, R. i R. Pörrings. (ur.). *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*, 323–347. Berlin/ New York: Mouton de Gruyter.
- Ullmann, S. 1962. *Semantics: An Introduction to the Science of Meaning*. Oxford: Basil Blackwell.
- Ungerer, F. i H-J. Schmid. 1996. *An Introduction to Cognitive Linguistics*. London and New York: Longman.

Metaphor-based metonymies: Evidence from Croatian scientific medical discourse

Distinguishing between metaphor and metonymy remains a moot point both at the theoretical level and in corpus studies. A metaphoric or metonymic interpretation of an utterance largely depends on the domain/domains in which the mapping occurs. So, domain delimitations play a major role in the definition of metaphor and metonymy. Schematic definitions of metaphor and metonymy which are based on functional domains facilitate the determination of an utterance as a metaphor, or metonymy or their interaction.

The aim of this paper is metaphor-based metonymy in scientific medical discourse. Authentic cases of medical discourse in the Croatian language are presented. The analyses demonstrate that metaphoric and metonymic mappings are active and included in the interpretation of expressions. In most cases the metaphor is reduced by the metonymic mapping which activates a subdomain in the metaphoric source or target. At the conceptual level, the interaction of a metaphor as a source domain for a metonymy is classified as metaphor-based metonymy.

Ključne riječi: metafora, metonimija, kognitivna lingvistika, medicinski diskurs
Key words: metaphor, metonymy, cognitive linguistics, medical discourse.